

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 340.111.5:343.237(477)

В.П. Климчук,
провідний науковий співробітник ДНДІ МВС України, м. Київ,
ORCID ID 0000-0001-7274-9617

ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНИХ ОСІБ, УПРОВАДЖЕНИХ У ЗЛОЧИННЕ СЕРЕДОВИЩЕ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ УКРАЇНИ І СЛІДЧИМИ, ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ БЕЗПЕКИ У ПРОЦЕСІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Стаття присвячена малодослідженим проблемам визначення правового статусу фізичних осіб, упроваджених у злочинне середовище, у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового слідства і забезпечення їх особистої безпеки у процесі кримінального судочинства, включає в себе сукупність складних та наразі недостатньо проаналізованих питань зміцнення правових позицій свідка у кримінальному провадженні.

У статті сформульовані деякі рекомендації щодо вдосконалення норм, які регламентують правовий статус таких осіб та забезпечення їх особистої безпеки. Розглядаються процесуальні можливості допиту таких осіб як свідків у процесі кримінального судочинства та проблеми і перспективи вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України із зазначеного проблемного питання.

Ключові слова: кримінальне провадження, безпека, захист, заходи безпеки свідок, процесуальний статус, правовий захист, кримінальне провадження.

Статья посвящена мало исследованным проблемам определения правового статуса физических лиц, внедренных в преступную среду, в процессе осуществления оперативно-розыскной деятельности и досудебного следствия, а также обеспечения их личной безопасности в процессе уголовного судопроизводства, включает в себя совокупность сложных и пока еще недостаточно проанализированных вопросов укрепления правовых позиций свидетеля в уголовном производстве.

В статье сформулированы некоторые рекомендации относительно усовершенствования норм, которые регламентируют правовой статус таких лиц и обеспечение их личной безопасности. Рассматриваются процессуальные возможности допроса их как свидетелей в процессе уголовного судопроизводства и перспективы усовершенствования действующего уголовного процессуального законодательства Украины по этому проблемному вопросу.

Ключевые слова: уголовное производство, безопасность, защита, меры безопасности, свидетель, процессуальный статус, правовая защита, уголовное производство.

У практичній діяльності уповноважених державних органів при застосуванні заходів особистої безпеки щодо осіб, яким відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, зокрема щодо осіб, впроваджених у злочинне середовище оперативними підрозділами України та слідчими, і їх процесуального статусу як свідків, у сучасних умовах постає багато проблемних питань. Варто зазначити, що проблема забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) та законності в цій сфері останніми роками набула

особливого змісту і значення у зв'язку з оновленням кримінального процесуального законодавства України та загостренням криміногенної ситуації в державі.

При цьому варто зазначити, що одним із найефективніших методів у системі оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) щодо розкриття та запобігання (припинення) тяжким та особливо тяжким злочинам, викриття та ліквідації злочинних угруповань є впровадження негласних штатних і нештатних працівників оперативних підрозділів у діяльність злочинної організації, *показання яких як свідків у кримінальному судочинстві* мають дуже важливе значення як для розкриття, так і для розслідування обставин, що мають значення для справи. Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) 2012 р. введено інститут негласних слідчих (розшукових) дій (гл. 21 КПК України). Проте практичне застосування цього інституту у правозастосовній діяльності та використання, зокрема, конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України) викликали у практичній діяльності слідчих та оперативних підрозділів певні складнощі, що актуалізує необхідність його наукового розроблення. Сучасна теорія ОРД та кримінального процесу не має єдиного підходу до розуміння сутності та змісту конфіденційного співробітництва з особами, залученими до виконання її завдань, а питання забезпечення особистої безпеки осіб, упроваджених у злочинне середовище, в сучасних умовах не набуло необхідної актуальності. Оновлення кримінального процесуального законодавства України у 2012 році не вирішило проблем забезпечення безпеки осіб, впроваджених у злочинне середовище. При цьому професійна діяльність таких осіб регламентована не тільки оперативно-розшуковим, а й кримінальним процесуальним чинним законодавством, яке в сучасних умовах навіть після його оновлення потребує оптимізації щодо складових елементів ефективного правового, соціального, фізичного та психологічного особистого захисту негласних працівників, котрі виконують спеціальне завдання із розкриття злочинної діяльності, можливостей їх допиту як свідків та використання їх показань як доказів у процесі кримінального судочинства, оскільки свідки відповідно до п “д” статті 2 Закону України від 23.12.93 № 3782-ХІІ “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” мають право на забезпечення безпеки шляхом застосування заходів, зазначених у статтях 1 і 7 вказаного Закону, за наявності відповідних підстав [1].

Не заперечуючи в принципі ідеї доцільності осучаснення кримінально-правової політики в Україні в контексті комплексного проведення відповідних реформ, спрямованих на євроінтеграцію, супроводжуваних запровадженням окремих інституцій англо-саксонської системи права в кримінальне судочинство України, вважаємо за необхідне звернути увагу на певні, пов'язані з цим, вади кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства концептуального характеру, які стосуються здійснення в сучасних умовах захисту учасників кримінального судочинства, та забезпечення особистої безпеки осіб, які впроваджені в злочинне середовище оперативними підрозділами України у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності та слідчими у кримінальному провадженні, особливостей допиту їх у статусі свідків, а також використання їх показань як доказів під час кримінального судочинства. Головною правовою основою забезпечення безпеки суб'єктів ОРД є відомчі нормативні акти уповноважених підрозділів ОРД під грифом таємності, які ці заходи врегульовують. З огляду на викладене можна дійти висновку, що дослідження цієї тематики має чітко окреслену межу гласності і відповідно обмежене коло допустимих осіб. Цю обставину ми зобов'язані враховувати і при проведенні нашого дослідження.

Отже, відповідно до системи заходів оперативно-розшукової діяльності згідно зі ст. 2 Закону України від 18.02.92 № 2135-ХІІ “Про оперативно-розшукову діяльність” їх можна класифікувати як гласні та негласні. Наразі в системі суб'єктів ОРД є особлива категорія осіб, які, негласно реалізуючи завдання, заходи та функції ОРД, постійно ставлять під загрозу власне життя та здоров'я. Йдеться про осіб,

впроваджених у злочинне середовище з метою викриття та припинення організованої злочинної діяльності. Впровадження негласного співробітника в організовані злочинні угруповання здійснюється за наявності відомостей про організовану злочинну діяльність та на підставі письмового доручення. Негласний співробітник для виконання доручення вправі під легендою прикриття вступати в трудові, цивільно-правові та інші відносини. Шкода або збитки, завдані діями негласного співробітника під час виконання доручення, відшкодовуються за рахунок державного бюджету. *Негласний співробітник не несе відповідальності за завдані ним шкоду або збитки, якщо його дії були необхідними для виконання доручення.* Питання діяльності негласних співробітників, соціальні та інші гарантії для них регулюються Положенням про негласного співробітника спеціального підрозділу по боротьбі з організованою злочинністю, яке затверджується Кабінетом Міністрів України [2].

Аналіз новаційної норми ст. 275 КПК України, п. 14 ч. 1 ст. 8, а також ст. 11 Закону “Про оперативно-розшукову діяльність” та наукових праць досліджуваного напрямку дозволяє дійти висновку, що негласні позаштатні працівники оперативних підрозділів – це особи з якими оперативні працівники встановили конфіденційне співробітництво, відповідно до зазначених вище норм права. Водночас в сучасних умовах сам термін “конфіденційне співробітництво” законодавцем не тлумачиться, а розробники підзаконних нормативно-правових актів, будучи представниками різних відомств визначають його на власний розсуд. При цьому часто вживаються неоднозначні формулювання та допускаються грубі порушення нормативно-правової техніки при напрацюванні відомчих нормативно-правових актів з цього питання. Особливого значення та актуальності ця проблема набула після прийняття КПК 2012 року, коли відповідно до положень статті 275 КПК слідчий отримав право під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом. При цьому особи, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки (ст. 256 КПК України), тобто можуть отримувати правовий (процесуальний) статус свідків у кримінальному судочинстві. Важливо зазначити, що для здійснення заходів боротьби з організованою злочинністю учасники організованих злочинних угруповань теж можуть залучатися до співробітництва в порядку, визначеному Законом України “Про оперативно-розшукову діяльність” та Кримінальним процесуальним кодексом України. Відповідно до положень статті 272 КПК України таке співробітництво також може здійснюватися між конфідентами і слідчим. У зв’язку з цим визначення правового (процесуального) статусу конфідентів як потенційних свідків у кримінальному провадженні набуло в сучасних умовах особливого значення і актуальності.

Як відомо, відповідно до *статті 43 Кримінального кодексу України* не вважається злочинним діяння, яке полягає у виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації [3]. Наразі постає закономірне запитання про суб’єктів такої діяльності, їх права, обов’язки та межі звільнення від відповідальності у процесі негласного співробітництва, тобто про їх правовий статус як в ОРД, так і в процесі кримінального провадження.

А. Савченко, аналізуючи досвід використання агентури правоохоронних органів країн Європи і США ще до появи КПК України 2012 року, виокремлює шість видів суб’єктів, на яких поширюється дія ч. 2 ст. 43 КК України:

1) негласні співробітники оперативних підрозділів органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність;

2) співробітники інших підрозділів органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, які відповідно до ч. 4 ст. 8 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” залучені до виконання певних доручень у ході проведення оперативно-розшукової діяльності;

3) співробітники розвідувальних органів України, які згідно із Законом України від 22.03.01 № 2331-III “Про розвідувальні органи України” мають право застосовувати методи й засоби оперативно-розшукової діяльності в порядку, визначеному в Законі України “Про оперативно-розшукову діяльність”, для виконання покладених на них завдань з отримання розвідувальної інформації та гарантування безпеки своїх співробітників;

4) штатні і нештатні негласні співробітники спеціальних підрозділів у боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ і Служби безпеки України, яких укорінено на підставі письмового доручення під легендою прикриття в організовані злочинні групи та злочинні організації для розкриття організованої злочинності і притягнення винних до відповідальності;

5) учасники організованих злочинних груп чи злочинних організацій, котрі погодилися на співробітництво з працівником оперативного підрозділу;

6) *інші особи*, які погодилися на проникнення в злочинну групу для виконання спеціального завдання [4, с 25]. Цю позицію поділяє і А. Суббот [5, с. 25].

Який же правовий (процесуальний) статус названих осіб як потенційних свідків у кримінальному судочинстві, зокрема в оперативно-розшуковій діяльності та кримінальному процесі України, і що мав на увазі законодавець, увівши в закон поняття “інші особи”, перелік яких законодавчо не визначений, стосовно конфідентів у ОРД та кримінальному процесі в сучасних умовах? Для цього необхідно звернутися до нормативно-правової бази в діяльності оперативних та слідчих підрозділів.

На законодавчому рівні значною мірою агентурну роботу регламентують норми загальні для всієї оперативно-розшукової діяльності. До них належать закони України “Про оперативно-розшукову діяльність”, “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”, кримінально-процесуальне, кримінальне, цивільне і трудове законодавство. Центральне місце на законодавчому рівні щодо правового регулювання посідає Закон України “Про оперативно-розшукову діяльність”. До недавня цей закон об’єднував у собі основні положення, що характеризують агентурну роботу, поняття конфіденційного співробітництва, умови його використання суб’єктами оперативно-розшукової діяльності, гарантії і зобов’язання держави перед особами, що надають конфіденційне сприяння, заходи щодо їх соціально-правового захисту тощо. З 2012 року ці положення регулюються і КПК України. При цьому варто зазначити, що на законодавчому рівні правовий статус осіб, упроваджених у злочинне середовище, врегульований лише в загальних рисах.

Так, статтями 12 та 13 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” визначено соціальний та правовий захист особи, яку залучають до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Зокрема, особа, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, перебуває під захистом держави. У разі виникнення загрози життю, здоров’ю або майну особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, її захист забезпечується в порядку, передбаченому частиною третьою статті 12 цього закону, у якій зазначається, що при наявності даних про загрозу життю, здоров’ю або майну працівника та його близьких родичів у зв’язку зі здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності в інтересах безпеки України або після виявлення тяжкого та особливо тяжкого злочину, або викриття організованої злочинної групи оперативний підрозділ зобов’язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення їх безпеки – *зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи і навчання, інших даних у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України*. Отже, йдеться про дві категорії осіб, які можуть бути впроваджені в злочинне середовище. Це штатні і нештатні негласні співробітники, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання і *учасники організованих злочинних угруповань*, які можуть залучатися до співробітництва. Очевидно, що правовий статус для кожної з названих категорій осіб різний. Відповідно до положень п. 4 статті 13 закону питання діяльності негласних

співробітників, соціальні та інші гарантії для них регулюються *Положенням про негласного співробітника спеціального підрозділу по боротьбі з організованою злочинністю, яке затверджується Кабінетом Міністрів України* [6].

Щодо учасників злочинних угруповань, які можуть долучатися до співробітництва, то їх правовий статус вочевидь має бути врегульований спеціальними відомчими нормативно-правовими актами з обмеженим доступом, в яких визначені соціальні та інші гарантії “антисоціальних особистостей”, яких долучають до співробітництва, та мінімізовані потенційні можливості зловживання ними наданим правовим статусом. Не менш важливим є також питання щодо *допустимості і законності здобутої ними інформації, її доказовості у кримінальному судочинстві* та чи є такі особи офіційно уповноваженими на здійснення ОРД і на якій правовій основі здійснюються такі повноваження. Оскільки ці запитання виникли в правозастосовній діяльності оперативних підрозділів України, то у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 62 Конституції України (Справа № 1-31/2011 від 20 жовтня 2011 року № 12-рп/2011) Конституційний суд зазначив, що *оперативно-розшукові заходи можуть проводитися виключно визначеними в Законі державними органами та їх посадовими особами*, які зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ч. 2 статті 19 Основного Закону України). Така заборона пов’язана з тим, що здійснення неуповноваженими фізичними або юридичними особами на власний розсуд будь-яких заходів, які віднесені до оперативно-розшукової діяльності (мають ознаки оперативно-розшукової діяльності), порушує не лише законодавчі положення, а й конституційні права і свободи людини і громадянина.

Конституційний суд вирішив, що “обвинувачення у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на фактичних даних, одержаних в результаті оперативно-розшукової діяльності уповноваженою на те особою без дотримання конституційних положень або з порушенням порядку, встановленого законом, а також одержаних шляхом вчинення цілеспрямованих дій щодо їх збирання і фіксації із застосуванням заходів, передбачених Законом України “Про оперативно-розшукову діяльність”, *особою, не уповноваженою на здійснення такої діяльності*” [7].

Вивчення законодавчої та нормативно-правової оперативно-розшукової бази із зазначеного питання (за винятком спеціальних таємних відомчих нормативно-правових джерел) засвідчило, що більш детальні відомості щодо правового статусу осіб, упроваджених у злочинне середовище, в них відсутні. Звідси залишається відкритим запитання про правовий статус маргінальних осіб зі злочинного середовища як конфідентів у ОРД та кримінальному провадженні і допустимість, належність та достовірність їх показань як свідків у трактуванні названого Рішення Конституційного суду України щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 62 Конституції України (Справа № 1-31/2011 від 20 жовтня 2011 року № 12-рп/2011) та статті 95 КПК України.

Якщо в оперативно-розшуковій діяльності елементи правового статусу певної частини фізичних осіб, які впроваджуються у злочинне середовище і заходи щодо забезпечення їх безпеки, хоч і в “розпорошеному” вигляді все ж можна знайти у відповідних законах та нормативно-правових актах, то стосовно кримінального процесуального законодавства України все набагато складніше. Так, КПК України у Главі 21 передбачає використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій за участю згаданої категорії осіб у доказуванні слідчими, про що прямо зазначається у новелах Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) в редакції 2012 року (статті 246, 256, 272, 275 КПК).

Можна погодитися з Д.Б. Сергєєвою, яка внесла значний творчий доробок у теоретичний розгляд цієї проблеми. Одним із найбільш гостро обговорюваних і дискусійних питань серед процесуалістів, криміналістів та фахівців у галузі ОРД в останні роки є запровадження до кримінального процесу інституту негласних слідчих

(розшукових) дій. Закріплений у главі 21 нового КПК України, він досить неоднозначно був сприйнятий науковою спільнотою та практичними працівниками і продовжує бути предметом дискусій й після прийняття цього КПК України до сьогодні [8, с. 48]. Поділяючи цю позицію, зазначимо, що Глава 21 КПК України “Негласні слідчі (розшукові) дії” у практичній діяльності слідчих та оперативних підрозділів створила конкуренцію та часткову колізію із Законом України “Про оперативно-розшукову діяльність”, оскільки вони по-різному врегульовують одні і ті ж питання оперативно-розшукової діяльності. *При цьому система негласних оперативно-розшукових заходів (ст. 8 Закону “Про оперативно-розшукову діяльність”) з незрозумілих причин реалізується через Кримінальний процесуальний кодекс України.*

Так, такі негласні слідчі (розшукові) дії, а саме виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України), використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України) наразі відносяться до процесуальної компетенції слідчого. Окрім цього, на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора зі збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу (ч. 2 ст. 272 КПК України) здійснюється виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Відповідно до положень ст. 3 Закону України від 23.12.93 № 3782-ХІІ “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”, рішення про застосування заходів безпеки до таких осіб приймається слідчим, прокурором, судом, у провадженні яких знаходяться кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, у розслідуванні чи судовому розгляді яких брали або беруть участь особи, зазначені у статті 2 вказаного Закону, тобто свідки, а також органом (підрозділом), що здійснює оперативно-розшукову діяльність, щодо осіб, які брали участь або сприяли виявленню, попередженню, припиненню злочинів.

Звідси кримінальне процесуальне та оперативно-розшукове впровадження фізичних осіб у злочинне середовище, забезпечення їх особистої безпеки як потенційних свідків у кримінальному судочинстві здійснюють як слідчі, так і оперативні підрозділи, які проводять оперативно-розшукову діяльність, з однаковим застосуванням положень Глави 21 КПК України, тобто при наявності конкуренції норм оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства, оскільки вони відбуваються із застосуванням як негласних слідчих (розшукових) дій так і негласних оперативно-розшукових заходів. Це при тому, що законодавець практично не надав об’єктивних та зрозумілих критеріїв розмежування оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій при оновленні кримінально-процесуального законодавства, установивши, що реалізація заходів ОРД у цій частині здійснюється через процесуальні норми КПК України.

Відповідно до п.п. 12, 13, 14 ст. 8 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” – це права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність: мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, встановлювати конфіденційне співробітництво з особами на засадах добровільності, отримувати від юридичних та фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, які готуються або вчинені. Це агентурно-оперативна діяльність, яка є не властивою для органів досудового розслідування. Основне завдання слідчих підрозділів – кримінально-процесуальна діяльність по доказуванню, яка полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. ст. 91, 92 Кримінального процесуального кодексу України).

У країнах з англосаксонською системою права немає чіткого розмежування між кримінальним процесом та оперативно-розшуковою діяльністю, а відтак – і між слідчими та оперативно-розшуковими діями й методами. При цьому відповідно до положень ст. 3 “Правова основа оперативно-розшукової діяльності” Закону України

“Про оперативно-розшукову діяльність” до правової основи ОРД входить Кримінальний процесуальний кодекс. Фактично наділивши слідчого оперативно-розшуковими функціями у кримінальному процесі і зробивши його суб’єктом оперативно-розшукової діяльності, законодавець закріпив у КПК України симбіоз англо-саксонської та класичної європейської систем права, нівелювавши таким чином саме поняття “слідчий”, оскільки при такому поєднанні функцій слідчий набув властивостей детектива або агента, як це притаманно *англо-саксонській системі права, де нівельовані поняття кримінального процесу і оперативно-розшукової діяльності*. При цьому законодавець навіть не вніс відповідних змін до Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”, що вже породило численні дискусії серед теоретиків та фахівців у галузі вітчизняного кримінального процесуального права на сторінках періодичних видань. При цьому *за рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи (ч. 6 ст. 246 КПК)*. Поняття “інші особи” у цьому контексті в законі не розкривається, як і у вивчених та проаналізованих у ході нашого дослідження нормативно-правових, у тому числі відомчих актах (за винятком актів з грифом “таємно”, які мають обмежений доступ). Зазначене об’єктивно засвідчує процес становлення системи негласного розслідування у кримінальному процесуальному законодавстві України. Чинний КПК України не передбачає дієвого механізму забезпечення особистої безпеки осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, при необхідності їх допиту як свідків у процесі кримінального судочинства. У положеннях указаних статей визначено, що особи, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, *можуть бути допитані як свідки*. Допит цих осіб у статусі свідків може відбуватися зі збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, передбачених законом, хоча процесуальний порядок допиту таких осіб як свідків законом практично не врегульований. Напрацювання механізму допиту таких осіб у статусі свідків та ефективного забезпечення їх безпеки в системі чинного законодавства в законах України “Про заходи забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” і “Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів”) в сучасних умовах не відбулося, і ці проблеми залишаються невирішеними. Відзначаючи дискусійність правової регламентації конфіденційного співробітництва в чинному вітчизняному законодавстві та віднесення окремими фахівцями використання негласного співробітництва на стадії досудового розслідування до переліку негласних слідчих (розшукових) дій [9], Д.Б. Сергєєва справедливо зауважує, що результати аналізу положень глави 21 КПК України дають підстави зробити висновок про те, що хоча КПК України передбачено можливість для слідчого використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у передбачених Кодексом випадках (ч. 1 ст. 275 КПК України), проте такі випадки законодавцем не названо, а використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, так само, як і залучення осіб до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, не відповідає сутнісним ознакам негласних слідчих (розшукових) дій. На її думку *використання конфіденційного співробітництва взагалі не є негласною слідчою (розшуковою) дією, а є заходом забезпечувального характеру* [8, с. 50, 52–53].

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що результати аналізу положень глави 21 КПК України дають підстави зробити висновок також про те, що хоча КПК України передбачено можливість для слідчого використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у передбачених Кодексом випадках (ч. 1 ст. 275 КПК України), проте такі випадки законодавцем не названо, як не встановлено недосконаліми відомчими нормативно-правовими актами із зазначеного питання також вік та правовий статус негласних штатних і, особливо, негласних позаштатних працівників, які залучаються до негласного співробітництва тощо. Перелік зазначених проблемних питань конфіденційного співробітництва як в ОРД, так і в кримінальному процесі далеко не вичерпаний. Очевидно, що остаточного

наукового вирішення та конкретного юридичного врегулювання проблеми правового статусу негласних штатних та позаштатних працівників оперативних підрозділів та забезпечення їх безпеки у кримінальному судочинстві України не віднайдено.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 1994. № 11. Ст. 51.
2. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341-XII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3341-12> (дата звернення: 23.01.2018).
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 03.02.2018).
4. *Савченко А.В., Матвійчук В.В., Никифорчук Д.Й.* Міжнародний досвід використання агентури правоохоронних органів країн Європи і США; за ред. Я.Ю. Кондратьєва. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 60 с.
5. *Суббот А.* Забезпечення безпеки осіб, укоріненних у злочинне середовище. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2013. № 5. URL: <http://www.viche.info/journal/3673/> (дата звернення: 05.02.2018).
6. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341-XII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3341-12> (дата звернення: 10.03.2018).
7. Вісник Конституційного Суду України. 2011. № 6. С. 155–163.
8. *Сергієва Д.Б.* Негласне співробітництво у кримінальному процесі. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 4. С. 47–54.
9. Негласні слідчі розшукові дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навч.-практ. посіб. / Б.І. Бараненко, О.В. Бочковий, К.А. Гусєва та ін.; МВС України, Луган. Держ.ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ: ПВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. 416 с.

REFERENCES

1. “About an Insurance of the Safety of Persons Involved in Criminal proceedings”: The Bill of Ukraine dated December 23, 1993 N 3782-XII, Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 1994, No 11, p. 51.
2. About Organizational and Legal Foundations of Combating Organized Crime: Bill of Ukraine dated June 30, 1993, No 3341-XII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3341-12> (application date: 23.01.2018).
3. The Criminal Code of Ukraine dated 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (Application Date: 03.02.2018).
4. *Savchenko, A.V., Matviychuk, B.V., Nikiforchuk, D.J., etc.* “International Experience in Involvement the Law Enforcement Bodies of Europe and the USA”, M., 2004, 60 p.
5. *Subbot, A.* 2013, “Insurance of the Safety of Persons Introduced into a Criminal Environment”, Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine 5. URL: <http://www.viche.info/journal/3673/> (application date: 05.02.2018).
6. About the Organizational and Legal Foundations of Combating Organized Crime: The Bill of Ukraine dated June 30, 1993, No 3341-XII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3341-12> (application date: 10.03.2018).
7. Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine 2011, No 6, 155–163.
8. *Sergieva, D.B.* 2016, “Unauthorized Cooperation in Criminal Proceedings”, Journal of Criminal Proceedings 4, 47–54.
9. *Baranenko B.I., Bochkovyi, O.V., Gusieva, K.A. etc.,* 2014, “Investigative Search Activities, and the Peculiarities of Their Conducting by Operational Units of Law-Enforcement Bodies”: textbook, Luhansk, 416 p.

UDC 340.111.5:343.237(477)

V.P. Klymchuk,
Leading Researcher Scientist of
the State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv,
ORCID ID 0000-0001-7274-9617

LEGAL STATUS INTRODUCED INTO THE CRIMINAL ENVIRONMENT BY OPERATIONAL UNITS OF UKRAINE, INVESTIGATORS AND ENSURING THEIR SAFETY IN THE CRIMINAL JUSTICE PROCESS

Paper is devoted to the problematic issues arisen in the practice of the authorized state bodies in applying personal security measures to the persons known or likely to be known circumstances to be proved in the criminal proceedings, in particular those

who were introduced into the criminal environment by operational units of Ukraine and investigators and their procedural status as witnesses, in modern conditions. The noted problematic issues of ensuring the safety of persons involved in the process of carrying out operational and investigative activities, carrying out secret investigative (search) actions (hereinafter – NCDs) and legality in this area in recent years have acquired special meaning and significance in connection with the updating of the criminal procedural legislation of Ukraine and exacerbation of the crime situation in the state.

Thus, the CPC of Ukraine in 2012 introduced the institution of involuntary investigative (search) actions (Chapter 21 of the Criminal Procedure Code of Ukraine). However, the practical application of this institution in law enforcement activities and the use of, in particular, confidential cooperation (Article 275 of the CPC of Ukraine) caused certain difficulties in the practice of investigators and operational units, which actualized the need for its scientific development. The modern theory of the search activities and the criminal process does not have a unified approach to understanding the essence and content of confidential cooperation with those involved in the implementation of its tasks, and the issue of ensuring the personal security of persons introduced into the criminal environment in the present conditions has not become urgent. The updating of the criminal procedural legislation of Ukraine in 2012 did not solve the problems of ensuring the safety of persons introduced into the criminal environment. At the same time, the professional activity of such persons is regulated not only by the operational and investigative regulations, but also by the criminal procedural law in force, which in modern conditions, even after its renewal, needs to be optimized regarding the constituent elements of effective legal, social, physical and psychological personal protection of silent employees performing a special task, from the solution of crimes, the possibilities of their interrogation as witnesses and the use of their testimony as evidence in the criminal justice process, because witnesses in accordance with paragraph “d” of Article 2 of the Bill of Ukraine “On the safety of persons involved in criminal proceedings” have the right to safety through the application of the measures fixed in Articles 1 and 7 of mentioned Law, with adequate justification.

The problems of the subjects of such activity, their rights, duties and limits of the release from responsibility in the process of secret cooperation, that is, their legal status both in search and criminal proceedings, require detailed study and legal and regulatory improvement.

Keywords: criminal proceedings; security; protection; security measures, witness, legal status, legal protection, criminal proceedings.

Отримано 16.04.2018